

INVENTOINTIRAPORTTI

HELSINKI

Käpylän pyöräbaana-alueen 1. maailmansodan aikaiset varustukset

Inventointi, kartoitus ja dokumentointi 2015

MUSEOVIRASTO

KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOITO | ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT

John Lagerstedt

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kunta:	Helsinki
Tutkimuksen kohde:	Käpylä pyöräbaana-alueen 1. maailmansodan aikaiset varustukset – inventointi, kartoitus ja dokumentointi
Muinaisjäännösrek.tunnus:	1000013940, Tukikohta 1914:35–37 (Käpylä)
Tyyppi:	Puolustusvarustukset
Tyyppin tarkenne:	Ensimmäisen maailmansodan varustus
Ajoitus:	Historiallinen
Ajoitustarkenne:	1900-luku
Tutkimusalueen keskikoordinaatit (ETRS-TM35-FIN):	
	P 6676664, I 385593
Tutkimuslaitos:	Museovirasto/Arkeologiset kenttäpalvelut
Tutkija:	FM John Lagerstedt
Apulaistutkija:	FM Johanna Seppä
Kenttätöaika:	22. ja 26.10.2015
Tutkimuksen tilaaja:	Helsingin kaupungin rakennusvirasto
Valokuvat:	AKDG 4532:1–24
Aikaisemmat tutkimukset:	1995 inventointi, Sirkku Laine, Helsingin kaupungin rakennusvirasto 1996 tarkastus, John Lagerstedt
Alkueräinen raportti:	Museoviraston arkisto, Helsinki
Raportin kopiot:	Helsingin kaupungin rakennusvirasto

Tiivistelmä

Museoviraston Arkeologiset kenttäpalvelut inventoi Helsingissä Pasilasta Käpylään suunnitellun kevyen liikenteen väylän eli nk. Käpylän baanan alueen syksyllä 2015. Inventoidulla alueella sijaitsee muinaismuistolain perusteella kiinteiksi muinaisjäännöksiksi määriteltyjä ensimmäisen maailmansodan aikaisia linnoitteita. Samalla selvitettiin mitkä ovat linnoitteiden todelliset sijainnit maastossa.

Aikalaislähteissä olleet epätarkkuudet ovat aiheuttaneet paikkatietovirheitä myöhemmin tehtyihin inventointeihin ja tarkastuksiin. Linnoitteita ei ole myöskään merkitty kaupungin kantakartalle. Tutkimuksen yhteydessä alueen linnoitteet kartoitettiin ja dokumentoitiin näkyviltä osiltaan. Osa linnoitteista havaittiin tuhoutuneeksi rauta-tiealueen laajennuksissa. Alueelta ei löytynyt uusia, ennestään tuntemattomia kiinteitä muinaisjäännöksiä.

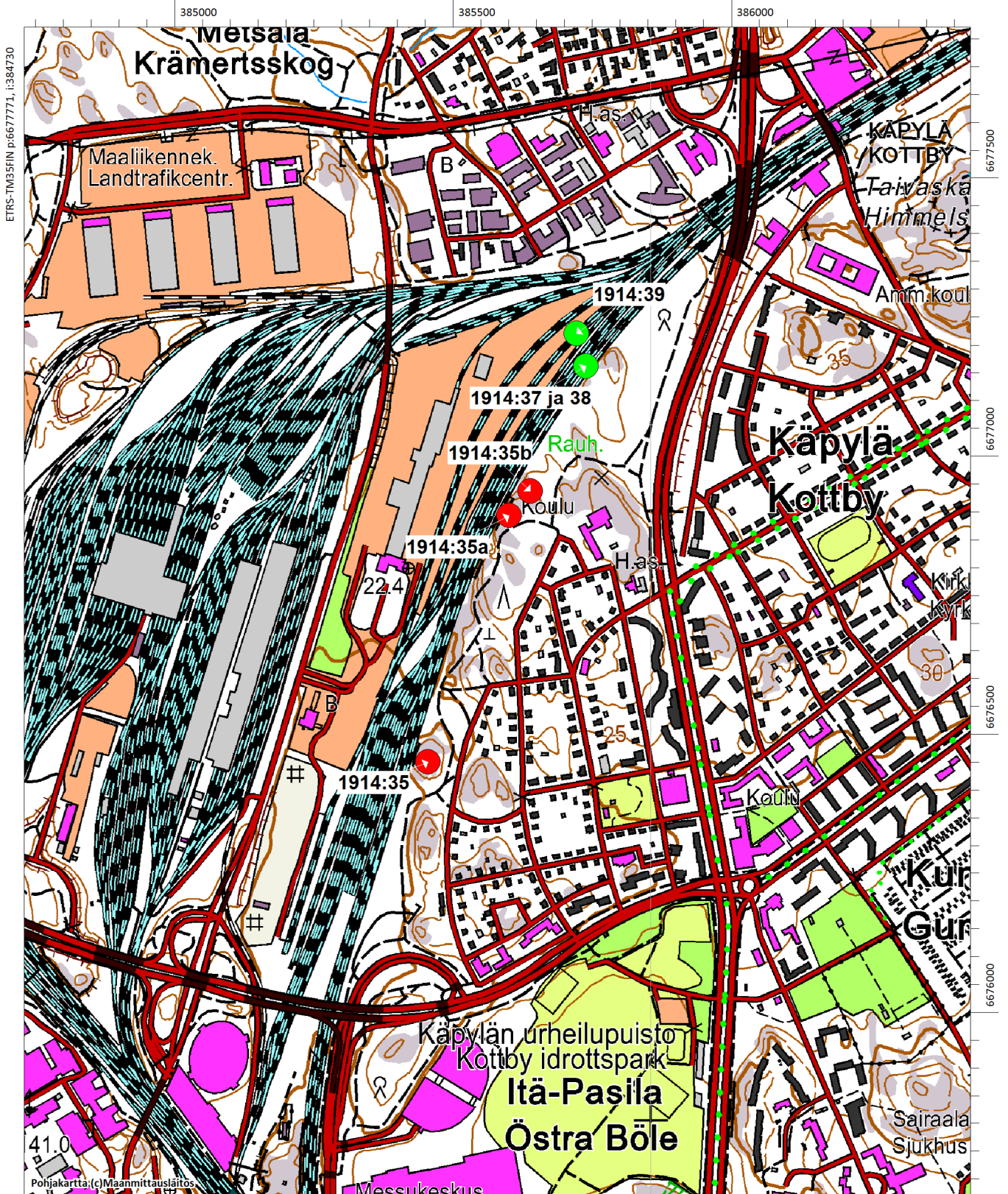
Sisällys

Arkisto- ja rekisteritiedot.....	1
Tiivistelmä.....	2
Sijaintikartta	4
1 Johdanto	5
2 Tutkimusalue ja historiallinen tausta	5
2.1 Tutkimusalue	5
2.2 Ensimmäisen maailmansodan linnoitetut puolustuslinjat Helsingin ympärillä	7
2.3 Käpylä–Pasila alueen linnoitteet	8
2.4 Pääkaupunkiseudun linnoitteiden rakentaminen, käyttö ja nykytila.....	10
3 Lähdeaineisto ja tutkimushistoria	10
4 Tutkimusmenetelmä.....	12
5 Inventoidut kohteet.....	13
5.1 Varustus 1914:35.....	13
5.2 Varustus 1914:35a	18
5.3 Varustus 1914:35b.....	21
5.4 Varustukset 1914:37 ja 38.....	21
5.5 Varustus 1914:39.....	21
6 Lopuksi.....	22
7 Lähteet.....	23
LIITTE 1 Kuvaluettelo	24
LIITTE 2 Karttaluettelo	25

Sijaintikartta

Helsinki: Pasila - Käpylä tutkimusalueen ensimmäisen maailmansodan linnoitekohteet.
Huom! Kartta on ETRS-TM35-FIN koordinaattijärjestelmässä.

- Maastossa oleva linnoite
- Tuhoutunut kohde

1 Johdanto

Museoviraston Arkeologiset kenttäpalvelut inventoi Helsingin Pasilasta Käpylään suunnitellun kevyen liikenteen väylän eli nk. Käpylän baanan alueen ja kartoitti siellä sijaitsevat ensimmäisen maailmansodan linnoitteet.

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa ja dokumentoida alueen linnoitteet ja selvittää samalla miksi aikaisemmissa inventoinneissa ja maastotietokannoissa seudun linnoituskohteiden sijaintitiedoissa on eroavaisuuksia.

Tutkimuksen tilasi Helsingin kaupungin rakennusvirasto. Maastossa tutkimuksia tehtiin kahtena päivänä 22. ja 26.10.2015. Tutkimuksen johtajana toimi FM John Lagerstedt ja apulaistutkijana FM Johanna Seppä, joka vastasi kohteiden mittaamisesta ja karttojen laatimisesta.

Tutkittavan alueen laajuus oli noin 10 hehtaaria. Alueen linnoitteet sijoittuivat Pasilan ja Käpylän kaupunginosien rajalla olevaan Louhenpuistoon. Muinaisjäännösrekisterissä tutkittavan alueen linnoitteet on merkitty tunnuksella 1000013940, Tukikohta 1914:35–37 (Käpylä). Inventoinnissa havaittiin kohteet 1914:36–39 tухoutuneiksi. Rauninkallion länsipuolella sijaitseva varustus 1914:35 sekä Ilmattarentien ja Louhenkujan risteuksen länsipuolella olevat varustukset 1914:35a ja 35b mitattiin ja tutkittiin. Alueelta ei löydetty uusia kiinteitä muinaisjäännöksiä.

2 Tutkimusalue ja historiallinen tausta

2.1 Tutkimusalue

Louhenpuiston alue on suurimmaksi osaksi kalliomaata, jossa on paikoittain huomattavan suuria korkeuseroja. Mäkien juurella on hiekkamoreenia, jossa kasvaa tiheää sekametsää. Kallioisten mäkien laella metsä on harvempaa. Tutkimusalue rajautuu länsipuoleltaan rautatiehen ja itäpuolelta Käpylän pientaloalueeseen.

Nykyisen Louhenpuiston kallioiden juurella kulkeva ratalinja otettiin käyttöön 1862. Nykyisin pääratana tunnettu linja on merkitty vuoden 1911 topografikarttaan kaksiraiteisena.¹ Lähistöllä sijaitseva Käpylän asema avattiin ainoastaan laiturin käsittävänä seisakkeena 1910, johon asemarakennus valmistui vasta 1921. Rautatiealue on laajentunut vuosikymmenten saatossa ja Louhenpuiston kallioita on louhittu pois uusien ratalinjojen tieltä.

¹ Peitepiirros Viaporin maarintaman linnoitteista vuoden 1911 topografikartalla mittakaavassa 1:42 000. Päiväämätön. Vkp 90, rulla. KA.

Nykyisen Louhenpuiston alue on ollut asumatonta vielä ensimmäisen maailmansodan syttyessäkin. Varustuksen 1914:35 pohjoispuolelta, mäen juurelta on johtanut polku radan varresta kaakon suuntaan aina Kumpulän kartanolle. Polku näkyy mm. Senaatin kartassa vuodelta 1885.²

Varustuksen 1914:35 eteläpuolelta on radan ylittänyt tie, joka yhdistyy Hermannissa itäiseen viertotiehen. Sotilaskartassa vuodelta 1915 polun seuduille on piirretty saman suuntainen, karttamerkinnän mukaan ”raivattu tai kunnostettu tie”, joka on yhdistetty varustukseen 1914:35. Ilmeisesti vanha polku Pasilasta on kunnostettu ensimmäisen maailmansodan aikana leveämmäksi yhdystieksi.³ Louhenpuiston läpi kulkevat kevyen liikenteen väylät suunniteltiin vasta 1975.⁴

Louhenpuiston itäpuolella olevaa pientaloaluetta ryhdyttiin rakentamaan 1920-luvulla. Ilmattarentien ja Louhenkujan risteuksen pohjoispuolella olevalla rinteellä sijaitsee 1930-luvulla rakennettu Käpylän hyppyräimäki. Mäen juurella olevalla metsäiseltä alueella, joka rajautuu radan ja Tuusuläntien väliin, on tehty maanottoja useissa paikoissa jolloin maaston muodot ovat muuttuneet voimakkaasti.

Kuva 1. Ensimmäisen maailmansodan aikainen redutti 1914:35 sijaitsee kalliolla, jonka länsireunaa on louhittu rautatiealuetta laajennettaessa. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:1.

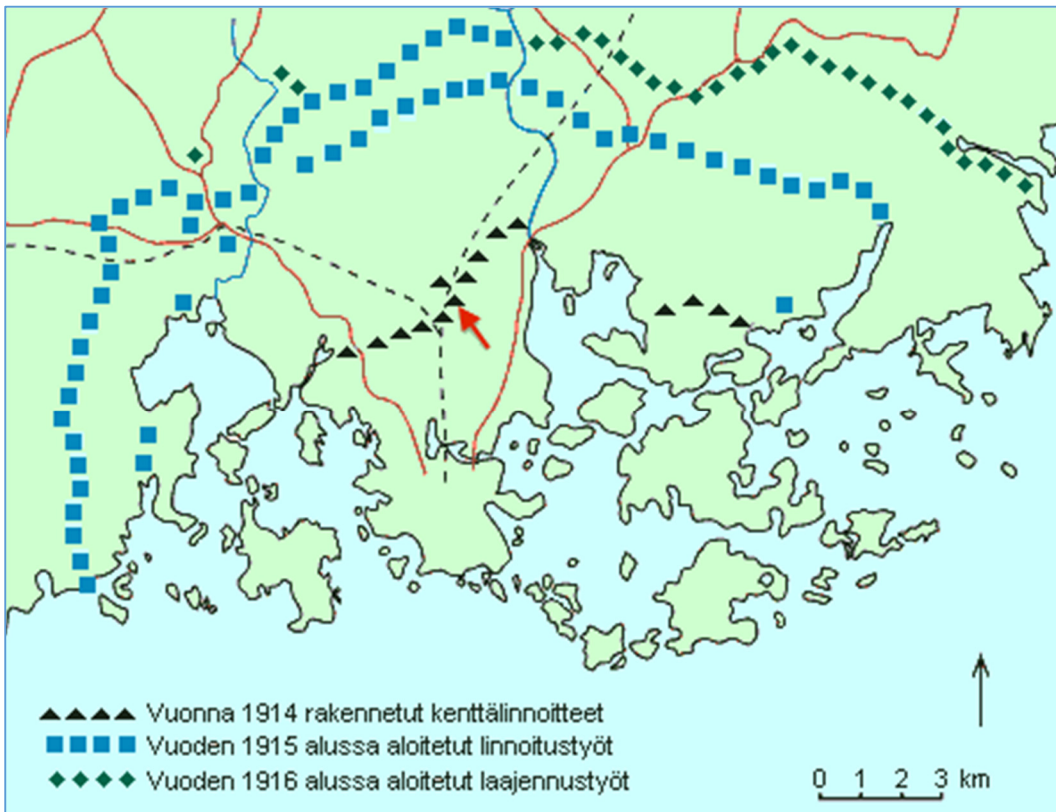
² Karttaruutu VII 30. Vuodelta 1885. Senaatin kartasto. Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-arkisto. KA.

³ Sotilaskartta Viaporin maarintamasta. 31.7.1915. (Alkuperäinen kartta on kadonnut Sotamuseosta. Käytössä on ainoastaan valokopiot kartasta).

⁴ Käpylän puistoalueen asemakaavamuutos nro 7310. 7.7.1975. Helsingin kaupungin kaupunginsuunnitteluvirasto. Asemakaavaosasto.

2.2 Ensimmäisen maailmansodan linnoitetut puolustuslinjat Helsingin ympärillä

Pääkaupunkiseutu linnoitettiin ensimmäisen maailmansodan aikana 1914–1918. Linnoitteet olivat osa Venäjän silloisen pääkaupungin Pietarin puolustusjärjestelyjä. Viaporin linnoitus suojasi Helsingin Kruunuvooren selällä ja Katajanokalla sijaitsevaa Venäjän Itämeren laivaston sotasatamaa. Maailmansodan aikana Viaporin linnoitusta laajennettiin siten, että se käsitti rannikopattereista koostuvan meririntaman sekä kolme perättäistä maarintaman puolustuslinjaa. Nykyisin maarintaman linnoitteita on kolmen kunnan Helsingin, Espoon ja Vantaan alueilla. Pääkaupunkiseudun lisäksi varustettiin Suomenlahden ja Pohjois-Itämeren saaristo ja vesialueet rannikotykkipattereihin ja miinakenttiin. Etelä-Suomen alueelle rakennettiin myös kenttälinnoituksia Hangosta Pohjois-Karjalaan saakka.⁵

Kuva 2 Viaporin linnoituksen ensimmäisen maailmansodan aikainen maarintama ja sen eri vuosina rakennetut puolustuslinjat. Tutkimusalueetta osoittaa punainen nuoli. Kartta: John Lagerstedt 1999.

⁵ Lagerstedt 2014.

Viaporin maarintaman ensimmäisen puolustuslinjan linnoitteita ryhdyttiin rakentamaan sodan syttyä elokuussa 1914 Helsingin Ruskeasuolle, Ilmalaan, Käpylään, Koskelaan ja Herttoniemeen. Varustukset olivat kenttälinoitteita, joiden rakennusmateriaaleina käytettiin ladottuja kiviä, hiekkaa, maata ja puuta. Saksalaisten hyökkäyksen viipyessä ja strategisten suunnitelmien muututtua vuoden 1914 loppupuolella, päätettiin pääkaupunki linnoittaa vahvemmin. Uusi puolustuslinja rakennettiin 1915 Haukilahdesta Laajalahden, Leppävaaran ja Mäkkylän kautta nykyisen Kannelmäkeen ja Pakilaan jatkuen Tuomarinkylään ja Oulunkylään ja sieltä Pukinmäen ja Viikin kautta Vartiokylään. Linnoituslaitteista tehtiin aikaisempaa kestävämpiä. Varustuksia rakennettiin muuratuista kivistä ja osittain betonista. Puun lisäksi käytettiin tukimateriaaleina myös terästä. Vuonna 1916 ryhdyttiin vielä itäistä rintamaosaa vahvistamaan linnoittamalla Malmin ja Vuosaaren väliset alueet. Lisäksi vuonna 1915 aloitetun puolustuslinjan yhteyteen rakennettiin uusia linnoitteita. Tuli- ja tähytysasemat sekä suojahuoneet rakennettiin sodan loppuvaiheessa pelkästään betonista ja tukimateriaaleina käytettiin terästä. Taistelu- ja yhdysautojen tukemisessa käytettiin vielä toisinaan puuta, mutta betoni oli yleisin rakennusmateriaali.⁶

2.3 Käpylä–Pasila alueen linnoitteet

Tutkimusalueella sijaitsevan Louhenpuiston linnoitteet rakennettiin heti ensimmäisen maailmansodan syttyä syksyllä 1914. Ne varmistivat Tikkurilan suunnasta kaupunkiin tulevaa rautatien päärataa. Radan itäpuolen kallioille rakennettiin linnoitteita lisäksi Taivaskalliolle ja Käpylän seisakkeen seuduille, jossa ratalinjaa suojasivat myös sen länsipuolella rakennetut varustukset, jotka sijaitsivat nykyisen Läkkipäntien ympäristössä. Nykyisen Louhenpuiston alueelta puolustuslinja jatkui lännen suuntaan Ilmalan, Pasilan ja Ruskeasuon alueille. Varustukset olivat väliaikaisen luonteisia kenttälinoitteita, joita pystyivät rakentamaan kouluttamaton työvoima, esimerkiksi sotilasosastot ilman erikoistyökaluja.

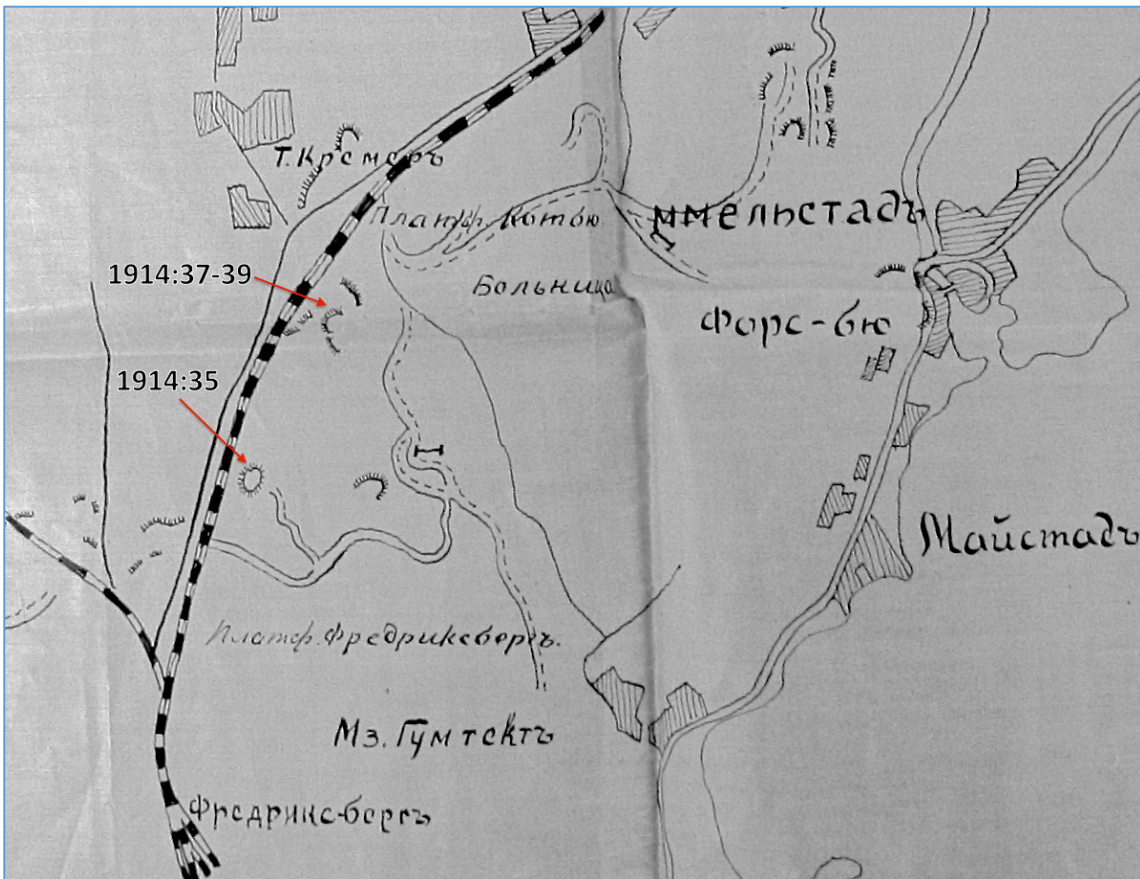
Jalkaväen tuliasemiksi rakennettiin maastoa hallitsevien mäkien reunoille yksinkertaisia ampumavalleja, joiden rintasuoja muodostui maasta tai kivistä kootuista, toista metriä korkeista valleista, jotka oli peitetty hiekalla. Ne ovat joko yksittäisiä suorja tai hieman kaarevia valleja, joiden pituus on 2–70 metriä tai mäen huippua kiertäviä, jokaiseen ilmansuuntaan torjuvia umpilinoituksia eli redutteja. Vallien suojanpuolella on vielä joillakin pääkaupunkiseudun alueilla havaittavissa jälkiä kiväärimiehiä varten ladotuista ampumakorokkeista, joille on voitu nousta tulittamaan vallin yli. Vallien suojapuolella on yleensä noin 10 metrin välein pieniä poikkivalleja eli traverseja, jotka suojasivat kiväärimiehiä sivusuunnassa räjähtävien ammusten sirpaleilta. Vallien suojanpuolta on saatettu tukea aikanaan puurakenteilla, mutta tällaisista ratkaisuksista ei ole erottunut jälkiä maastossa.⁷ Toisinaan valleihin on tehty kuoppia konekivääriaseiksi. Louhenpuiston jäljelle jääneissä varustuksissa ei ole enää näkyvissä jälkiä ampumakorokkeista, puisista tukirakenteista tai konekivääriasemista.

⁶ Lagerstedt 2014, 16–20.

⁷ Lagerstedt 2014, 36.

Kuva 3 Käpylän alue vuoden 1911 venäläisessä topografikartassa. Linnotteet 1914:35, 35a ja 35b on merkitty tässä kartalle helpottamaan alueen paikantamista. Kansallisarkisto.

Kuva 4. Käpylän alue päiväämättömässä ensimmäisen maailmansodan aikaisessa peitepiirroksessa (todennäköisesti vuodelta 1916). Osa Viaporin maarintaman linnotteiden peitepiirroksesta. Mittakaava 1:21 000. Vkp 90. Kansallisarkisto.

2.4 Pääkaupunkiseudun linnoitteiden rakentaminen, käyttö ja nykytila

Pääkaupunkiseudun linnoitustyömailla on arvioitu olleen noin 10 000 henkilöä töissä. Pääosan työvoimasta ovat muodostaneet suomalaiset miehet ja naiset, joille on maksettu työstä palkkaa. Linnoitteiden rakentamista hidastui venäjällä tapahtuneiden vallankumouksen jälkeen 1917 mutta kokonaan linnoitustyöt lopuivat vasta keväällä 1918.

Sisällissodan aikana saksalaiset joukot lähestyivät Helsinkiä mm. rantarataa ja Turuntietä pitkin. Venäläiset joukot olivat tuolloin suurimmaksi osaksi poistuneet Suomesta ja punakaartilaiset olivat miehittäneet mm. läntisen rintamaosan varustuksia, joiden piikkilankaesteiden eteen saksalaiset ryhmittivät 11.4.1918. Leppävaaran ja Mäkkylän ja Ruskeasuon linnoitteissa käytiin vähäisiä taisteluita.

Sodan jälkeen pääkaupunkiseudun maalinnoitteet menettivät merkityksensä ja ne hylättiin. Linnoitteista purettiin kaikki hyödynnettävissä olevat materiaalit kuten puurakenteet, puhelinkaapelit ja etenkin katettujen linnoituslaitteiden teräspalkkivahvistukset. Osa linnoitteista tuhoutui jäätyään kasvavien esikaupunkialueiden ja laajenevien katuverkostojen alle. Louhenpuiston linnoitteet ovat osittain vaurioituneet, kun kalliota on louhittu pois rautateiden uusien ratalinjojen tieltä.

Mielenkiinto pääkaupunkiseudun ensimmäisen maailmansodan aikaisiin linnoitteisiin heräsi 1960-luvulla. Museovirasto eli silloinen Muinaistieteellinen toimikunta, määritteli ne muinaismuistolain tarkoittamiksi kiinteiksi muinaisjäänöksiksi 1970-luvun alussa niiden historiallisen merkityksen takia. Kiinteän muinaisjäänöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen on kielletty ilman museoviranomaisten lupaa.

3 Lähdeaineisto ja tutkimushistoria

Tutkimusalueen linnoitteet on rakennettu maailmansodansodan ensimmäisessä rakennusvaiheessa syksyllä 1914. Tällä hetkellä arkistoista löytyneisiin aikalaislähteisiin, kuten sotilaskarttoihin, ne on piirretty harmillisen epätarkasti. Louhenpuiston linnoitteita on merkitty arkistoista löytyneistä kartta-aineistoista ainoastaan kahteen ensimmäisen maailmansodan aikaiseen peitepiirrokseen. Piirroksista puuttuu osa linnoitteista ja toisaalta niihin on merkitty myös suunniteltuja varustuksia, joiden rakentamista ei ole toteutettu. Louhenpuiston linnoitteita ei ole merkitty Helsingin kaupungin kantakartalle eikä niitä ole piirretty vuoden 1937 tai 1975 asemakaavaan.⁸ Vanhoissa ilmakuviissa tutkimusalueen linnoitteet erottuvat ympäristöstään heikosti.

⁸ Helsingin kaupunkikartta <URL= <http://kartta.hel.fi/>>. Katsottu 30.11.2015; Käpylän puistoalueen asemakaavamuutos nro 7310. 7.7.1975. Helsingin kaupungin kaupunginsuunnitteluvirasto. Asemakaavaosasto; Helsingin kaupungin 25:n kaupunginosan asemakaava nro 1639. 1.4.1937. Helsingin kaupungin kaupunginsuunnitteluvirasto. Asemakaavaosasto.

Viaporin linnoituksen 31.7.1915 päivättyyn Viaporin maarintaman karttaan tai oikeammin peitepiirrokseen on merkitty tutkimusalueelta ainoastaan varustus 1914:35. Muita pääradan varrella olevia linnoitteita ei ole merkitty.⁹

Päiväämättömään, ilmeisesti 1916 laadittuun, peitepiirrokseen Viaporin maarintaman linnoituslaitteista mittakaavaan 1:21 000 on merkitty linnoitteita myös Käpylän aseman eteläpuolelle.¹⁰ Nämä kohteet on peitepiirroksessa merkitty pohjoisemmaksi kuin ne todellisuudessa ovat sijainneet. Varustukset on vuoden 1973 inventoinnin yhteydessä numeroitu kohteiksi 1914:37–39.

Varustus 1914:36 on merkitty kartoissa nykyisen Kimmontien ja Mäkelänkadun risteyksen kohdalle. Kohteen rakentamisen toteutumisesta ei ole tietoja. Mainittu kohde sijaitsee tutkimusalueen ulkopuolella.

Pääkaupunkiseudun maailmansodan aikaisia linnoitteita inventoi antikvaarisesta näkökulmasta ensimmäisen kerran Tapani Ahvenisto 1966 muinaistieteelliselle toimikunnalle (nyk. Museovirasto). Tässä inventoinnissa Louhenpuiston varustuksia ei tutkittu. Seuraavan kerran linnoitteita inventoi Kaj-Erik Löfgren 1973. Hän on merkinnyt Louhenpuiston linnoitteet 1:18 000 mittakaavaiselle kartalle ja antanut niille kohdenumerot 1914:35–38¹¹. Merkinnöissään Löfgren on ilmeisesti käyttänyt lähteenään kahta edellä mainittua ensimmäisen maailmansodan aikaista karttaa/peitepiirrosta.

Louhenpuiston kohteita ei ole kuitenkaan käsitelty Kati Heinämiehen ja Löfgrenin 1979 Museoviraston Rakennushistorian osaston Helsingin maa- ja merilinnoituksen tarkastetussa inventoinnissa.¹² Sen sijaan 1980 julkaistussa Lasse Laaksosen toimittamassa Museoviraston suojeluluettelossa on kohteesta 1914:35 maininta: ”Maalla suojattu kivivalli, joka ulottuu ympäri kukkulan.”¹³

Louhenpuiston varustuksia tutkittiin maastossa 1997, kun Sirkku Laine teki ensimmäisen maailmansodan linnoitteiden inventoinnin Helsingin kaupungin rakennusvirastolle. Kohde 1914:35 todettiin tuolloin osin tuhoutuneeksi ja varustuksia 1914: 37, 38 ja 39 ei löytynyt maastosta. Ne oli kuitenkin digitoitu linnoitteita esittävään maastotietokantaan ilmeisesti aikaisemmin mainitusta päiväämättömästä, 1:21 000 mittakaavaisesta, ensimmäisen maailmansodan aikaisesta peitepiirroksista.¹⁴

John Lagerstedt löysi 1996 harrastetutkimuksen yhteydessä aikaisemmin tuntemattomia varustuksia kohteen 1914:35 pohjoispuolelta, joille annettiin kohdenumeroiksi 1914:35a ja 35b. Samalla maastokäynnillä löytyivät myös kohteet 1914:37 ja 38, jotka sijaittivat noin 200 metriä lounaaseen ensimmäisen maailmansodan aikaiseen peitepiirrokseen merkitystä paikasta. Varustus 1914:39 todettiin tuhoutuneen rautatiealueen levennyksen yhteydessä. Uudet kohteet merkittiin Museoviraston ylläpitämään Muinaisjäännösrekisteriin 2009. Rekisterin karttaliitteessä kohteiden 1914:35a ja 35b aluerajaus sijoittui kuitenkin virheellisesti noin 100 metriä etelämmäs kohteiden todellisesta sijainnista maastossa.

⁹ Sotilaskartta Viaporin maarintamasta. 31.7.1915. (Alkuperäinen kartta on kadonnut Sotamuseosta. Käytössä on ainoastaan valokopio kartasta).

¹⁰ Peitepiirros Viaporin maarintaman linnoitteista. Mittakaava 1:21 000. Päiväämätön. Vkp 90. KA.

¹¹ Helsingin maa- ja merilinnoitus 1914–1917. Linnoituskartta 1:18 000. Peitepiirros K-E. Löfgren 1973. KMO.

¹² Heinämies & Löfgren. 1979. MV.

¹³ Laaksonen 1980, 69.

¹⁴ Laine 1996, 29; Laine 1996, inventoinnin kohdetietokanta. Hkr.

4 Tutkimusmenetelmä

Tutkittavasta alueesta laadittiin kartta-analyysi perehtymällä vanhoihin karttoihin, linnoituksia käsitteleviin ensimmäisen maailmansodan aikaisiin peitepiirroksiin, ilmakehän sekä asemakaavojen karttaliitteisiin.

Tutkittavan alueen linnoitekohteet tarkastettiin maastossa käyttäen lähtökohtana aikaisempien tutkimusten paikkatietoja. Lisäksi tutkimusalueen maasto käytiin läpi prospektoimalla. Havaintomahdollisuudet olivat lokakuun loppupuolella kiitettävät mutta päivän valoisa-aika oli jo valitettavan lyhyt.

Tutkimusalueen linnoitteet kartoitettiin VRS GPS-paikantimella (Topcon GRS-1), valokuvattiin digitaalikameralla ja niistä laadittiin kirjalliset muistiinpanot. Valokuvat tallennettiin Museoviraston ylläpitämään Musketi kuvatietokantaan numeroilla AKDG 4532:1–24.

Tutkituista varustuksista käytetään samaa numerointia, joka on ollut käytössä aikaisemmissa inventoinneissa jo 1970-luvulta lähtien sekä muinaisjäännösrekisterissä (esim. 1914:35). Jokaiselle varustuksen osalle annettiin lisäksi oma yksilöity tunnus (esim. valli 2). Tutkimuksessa käytetyt koordinaatit ovat Helsingin kaupungin käyttämää ETRS-GK 25 järjestelmää ja korkeudet on ilmoitettu N2000 korkeusjärjestelmässä.

Kuva 5. Arkeologi Johanna Seppä kartoittaa tarkkuus-gps-paikantimella valliä nro 2 redutissa 1914:35. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:5.

5 Inventoidut kohteet

5.1 Varustus 1914:35

Keskikoordinaatit P=6677535, I= 25496434 (ETRS-GK 25)

Kohde sijaitsee harvaa sekametsää kasvavalla kallioisella mäellä, Louhenpuiston eteläosassa, Rauninkallion länsipuolella, rautatiealueen ja Keijontien välissä. Kallion itäreunaa ja koillisosaa on pengerrytetty maalla ja kivillä.

Kallion laella on havaittavissa neljä, nykyisin tosistaan erillään sijaitsevaa ampumavallin osaa, jotka ovat todennäköisesti peräisin kallion huippua aikanaan yhtenäisesti kiertäneestä, kaikkiin ilmansuuntiin torjuneesta varustuksesta eli redutista. Toisaalta on myös mahdollista, että varustuksen pohjois- ja luoteisosat ovat koostuneet useista perättäisistä, lyhyistä ampumavalleista. Kallion länsireunasta on louhittu 10–12 metriä pois vuosien 1964–1969 välisenä aikana, jolloin redutin länsiosasta on tuhoutunut ampumavallia noin 50 metrin matkalta. Kallio erottuu hyvin vanhoissa ilmakuvissa mutta ampumavallien sijainteja niistä ei pysty määrittämään yksityiskohtaisesti.

Mäen kaakkoispuolelle nousee redutin rakentamisen aikainen tie. Mäen koillisnurkalta laskeutuu vallien 2 ja 3 välistä alas polku. Se on syntynyt todennäköisesti vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja kulkemisen aiheuttama eroosio on hävittänyt ampumavallin polun kohdalta näkymättömiin.

Mäeltä löytyvät seuraavat rakenteet:

Valli 1

Valli 1 on voimakkaasti erodoitunut koillinen–lounas -suuntainen katkelma kohdalla olleesta ampumavallista. Kallion päälle on jäänyt vähäinen määrä hiekkaa, jota sammal ja heinikko sitovat paikoilleen. Vallin pituus on 7 m ja korkeus 0,3 m. Sen koillispäässä erottuu heikkoja jälkiä mahdollisesta sivustasuojavallista eli traverssista. Valli 1 on jatkunut lounaan suuntaan mutta rautatiealueen laajentamiseen liittyvässä kallion louhimisessa, mäen länsireunalta on poistettu kaikki maa-ainekset ja näkyvissä on enää paljas kallion pinta. Koillispäästä on vaikea määrittellä onko rakenne alun perin jatkunut vallin 2 länsipäähän vai ovatko ampumavallit sijainneet erillään perätysten ja limittäin.

Valli 2

Redutin pohjoiskärjestä on jäljellä kallion reunalla jyrkän mutkan tekevä maasta ja kivistä kasattu valli, jonka pituus on 6 m ja korkeus 0,4–0,5 m. Vallin alaosa on 1,5 m leveä. Valli 2 on ilmeisesti jatkunut kaakkoon, jossa se on yhdistynyt valliin 3. Vallien välistä laskeutuu tällä hetkellä polku alas mäen juurelle. Vallin 2 kiviä on vieritetty alarinteeseen ja polun käyttö on kuluttanut kohdalla olleen rakenteen näkymättömiin.

Valli 3

Kallion jyrkästi pengerrytyn itäreunan yläpuolella on suora kivivalli, joka on peitetty maalla. Pohjoiskoillinen–etelälounas -suuntaisen vallin pituus on 46 m ja korkeus 0,7–0,9 m. Vallin leveys on alaosaan 1,5–2,5 m. Vallin rakennustarpeina on käytetty kiviä, joiden keskikoko on 0,8 x 0,5 x 0,4 m. Vallissa ei ole traversseja.

Valli 4

Kallion etelälaidalla on kaakko–luode -suuntainen ampumavalli, joka kääntyy kaakkoispäässään suorakulmaisesti 7 m matkalta koilliseen. Valli on kasattu kivistä, jotka on peitetty maalla. Kokonaispituus on 33 m. Vallin korkeus on 0,8 m ja torjuntasuunnan puolelta mitattuna yli metri. Vallin leveys on alaosastaan 2,5–5 m. Vallien 3 ja 4 väliin on rakennettu tie, joka nousee redutille mäen kaakkoisnurkalta. Vallin 4 luoteispää on tuhoutunut, kun rautatiealueen laajentamisen yhteydessä tehdyissä louhinnoissa on kallion pinnalta poistettu kaikki maa-ainekset.

Tie

Reduttiin on rakennettu ajan linnoittamistavalle tyypillisesti tie. Se nousee varustukseen kallion kaakkoisnurkan juurelta. Tie leveys on 3 m ja se on rakennettu kookkaan maapenkereen päälle. Tien pinnassa erottuu vaihtelevissa asennoissa olevia kiviä siellä täällä. Tietä ei ole kuitenkaan pinnoitettu kiveämällä sitä säännömukaisesti. Näkyvissä olevat kivet kuuluvat todennäköisemmin tien pengerryksen täyttömassaan.

Kuva 6. Varustuksen 1914:35 valli 1 kaakon suunnasta kuvattuna. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:3.

Kuva 7. Varustuksen 1914:35 valli 2 kaakosta kuvattuna. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:4.

Kuva 8. Varustuksen 1914:35 valli 3 etelän suunnasta kuvattuna. Valli 2 näkyy kuvan keskellä olevien koivujen takana. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:9.

Kuva 9. Varustuksen 1914:35 valli 3 pohjoisen suunnasta kuvattuna. Taustalla oikealla valli 4. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:6.

Kuva 10. Varustukseen 1914:35 johtava tie luoteen suunnasta kuvattuna. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:6.

Kuva 11. Varustuksen 1914:35 vallin 4 yläosa idän suunnasta kuvattuna. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:11.

Kuva 12. Varustuksen 1914:35 vallin 4 torjuntasuunnan puoleinen rinne idän suunnasta kuvattuna. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:12.

5.2 Varustus 1914:35a

Keskikoordinaatit P= 6677967, I= 25496560 (ETRS-GK 25)

Varustuksen jäännökset sijaitsevat harvaa sekametsää kasvavassa avarassa kalliomaastossa, Louhenpuiston keskiosassa, Ilmattarentien ja Louhenkujan risteyksen ja radan välisessä maastossa. Kallion länsireunaa on louhittu ensimmäisen maailmansodan jälkeen pois, kun rautatiealuetta on levennetty.

Kallion päällä on kahdessa kohdassa jäännöksiä linnoitteista. Kohdalla on saattanut olla kallion huippua ympärustuksena ympäröinyt yksittäinen valli eli redutti tai useita erillisiä lyhyitä ampumavalleja. Kohde on tuhoutunut kun kalliota on louhittu pois rautatiealueen tieltä ja kun kohdalle on rakennettu 1970-luvulla kevyen liikenteen väylä.

Alueelta löytyvät seuraavat rakenteet:

Valli 5

Kallion päällä on ampumavallin katkelma. Vallissa olleet hiekka ja maa-ainekset ovat suurimmaksi osaksi valuneet pois rakenteen päältä paljasten sen sisällä olleen kylmämuuratun kivivallin, jossa on havaittavissa 2–3 kivikerrosta. Työstettyjen- ja luonnon muovaamien kivien välissä on vielä maata ja hiekkaa. Valli on hiekan kaarevan muotoinen ja itä–länsi -suuntainen. Kokonaispituus on 8,5 m ja korkeus 0,5–0,7 m. Vallin alaosan leveys on 3–5 m ja yläosan 1,5 m. Leveimmässä kohdassa saattaa olla jäännös vallin suojan puolella olleesta traverssista.

Vallin länsipää on tuhoutunut, kun kallion pinnalta on poistettu kaikki maa-ainekset louhittaessa rautatiealueelle lisää tilaa. Valli on jatkunut itään päin ilmeisesti luonnollisena kallion reunana, jonka päältä ei nykyään erotu maarakenteita tai hiekkaa.

Valli 6

Kallion päällä oleva epämääräinen hiekkakasa, jonka seassa on kiviä. Kumpu on ilmeisesti jäännös hajonneesta ampumavallista. Sen koko on 10 x 5 m ja korkeus 0,6 m. Kummun länsipuolelta on kallion pinnasta poistettu kaikki maa-ainekset kalliota louhittaessa ja itäpuolelle on rakennettu asfaltoitu kevyen liikenteen väylä.

Kuva 13 Varustuksen 1914:35a valli 5 idän suunnasta kuvattuna. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:18.

Kuva 14. Varustuksen 1914:35a valli 5 lounaan suunnasta kuvattuna. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:19.

Kuva 15. Varustuksen 1914:35a vallin 6 jäännökset kaakosta kuvattuna. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:20.

Kuva 16. Varustuksen 1914:35b valli idän suunnasta kuvattuna. Kuva: John Lagerstedt 2015, Museovirasto AKDG 4532:23.

5.3 Varustus 1914:35b

Keskikoordinaatit P= 6678010, I= 25496607 (ETRS-GK 25)

Varustus sijaitsee jyrkän kallion pohjoisreunalla harvaa sekametsää kasvavassa kalliomaastossa, Louhenpuiston keskiosassa, Ilmattarentien ja Louhenkujan risteyksestä 115 m luoteeseen, radan itäpuolella.

Varustus on yksittäinen lyhyt ampumavalli (valli 7), joka on säilynyt kokonaisuudessaan paikallaan. Sen torjuntasuunta on ollut sektori luoteesta koilliseen. Varustuksesta ei ole johtanut minkäänlaista suojattua kulkuhyteyttä kohteen taustalle.

Maastosta löytyy alla yksi rakenne:

Valli 7

Jyrkän luonnon muovaaman kalliorinteen reunalle on rakennettu ampumavalli latomalla kiviä muuriksi, joka on peitetty maalla ja hiekalla. Valli kääntyy länsipäässään suorakulmaisesti kallion kylkeen. Sen kokonaispituus on 13 m. Vallin leveys on alaosastaan 3,5–4 m ja yläosasta 1,8–2 m. Kiviä on jäljellä ladottuna kolme kerrosta päällekkäin. Aseman selkäsuojana toimii luonnon muovaama kallioseinä. Valli on säilynyt kokonaisuudessaan mutta sen ylimmät kivet ovat vierineet alas ja vallia päällä ollut maa-aines ja hiekka ovat valuneet osittain pois.

5.4 Varustukset 1914:37 ja 38

Varustukset olivat osittain vaurioituneena jäljellä vielä 1996 mutta ovat sittemmin tuhoutuneet rautatiealueen laajentamisen yhteydessä.

Kohteessa on ilmeisesti ollut aikanaan yksi ampumavalli, joka on numeroitu ensimmäisen maailmansodan aikaisen epätarkan peitepiirroksen perusteella kohteiksi 37 ja 38. Kyseessä on saattanut olla mäkeä ympäri kiertävä umpivarustus eli reduutti. Vuonna 1996 kohdalla oli tehty maanottoja, jolloin vallien pohjoisosan ulkoasua ei enää pystynyt kunnolla hahmottamaan. Eteläosassa oli tuolloin jäljellä 20 m kaakko-luode -suuntaista ampumavallia, jossa oli yksi traverssi. Maastokäynnillä 2015 varustukset eivät olleet enää jäljellä.

5.5 Varustus 1914:39

Varustus on alun perin sijainnut ilmeisesti radan länsipuolella olevalla mäenkumpareella. Kohde on tuhoutunut viimeistään 1980-luvulla rautatiealueen laajennusten yhteydessä.

6 Lopuksi

Käpylän pyöräbaana-alueen inventoinnissa ei löydetty uusia, ennestään tuntemattomia muinaisjäänöksiä. Louhenpuiston ensimmäisen maailmansodan aikaiset linnoitteet sijoittuvat loppuvuodesta 1914 rakennettujen kenttälinoitettujen varustusten ryhmään. Niille on tyypillistä nopeasti ja kouluttamattomalla työvoimalla rakennetut, väliaikaiseksi tarkoitettut linnoituslaitteet. Keväästä 1915 lähtien koko lopun sodan ajan pääkaupunkiseudun ympärille rakennettiin kesto-linnoitettuja varustuksia, jotka erosivat rakennustansa, -materiaaliensa ja osin myös taktisten ratkaisujensa puolesta ensiksi mainituista linnoituslaitteista. Vuoden 1914 aikaisen puolustuslinjan varustuksia on pääkaupunkiseudulla siis huomattavasti vähemmän ja ne ovat myös huonommin säilyneitä. Näitä linnoitteita käsitteleviä aikalaislähteitä on löytynyt hyvin vähän ja sotilaskarttojen sisältämä paikkatieto on epätarkkaa ja puutteellista.

Louhenpuiston varustukset sijaitsivat kaupunkiin pohjoisesta johtavan rautatien varressa. Kaikkia alueen linnoitteita ei ole merkitty ensimmäisen maailmansodan aikaisiin sotilaskarttoihin/-peitepiirroksiin. Lisäksi tutkittavan alueen pohjoisosan varustukset oli merkitty yhdessä peitepiirroksessa todellista sijaintiaan pohjoisemmaksi. Linnoitteita ei ole myöskään merkitty kaupungin kantakartalle. Linnoitteiden arkistotutkimuksissa, maastoinventoinneissa ja tarkastuskäynneillä vuosina 1973–1996 syntyi ristiriitaisia tutkimushavain-toja sekä paikannusvirheitä, jotka aiheuttivat epätarkkuuksia myöhemmin laadittujen tietokantojen paikka-tietoihin.

Maastotutkimuksessa 2015 kohteet kartoitettiin ja dokumentoitiin näkyviltä osiltaan. Kohteissa ei tehty kaivaustutkimuksia. Kolme varustusta Louhenpuiston pohjoisosasta (1914:37, 38 ja 39) todettiin kokonaan tuhoutuneiksi rautatiealueen alle. Yksi varustus oli tuhoutunut lähes näkymättömiin (1914:35a) ja yksi ampumavalli (1914:35b) oli säilynyt kokonaan. Louhenpuiston eteläosassa oleva redutti (1914:35) antaa parhaimman kuvan tutkimusalueen linnoitteiden rakenteesta ja sijoittelusta maastoon vaikka onkin länsiosastaan osittain tuhoutunut.

Helsingissä 10.12.2015

John Lagerstedt

Tutkija, FM

7 Lähteet

Arkistot

Helsingin kaupungin Kaupunginsuunnitteluviraston Asemakaavaosasto, Helsinki (Ksv).

Asemakaavat. Aineisto digitoituna Helsingin karttapalvelussa. <URL=<http://kartta.hel.fi/>>. Katsottu 30.11.2015.

Helsingin kaupungin Kiinteistöviraston Kaupunkimittausosaston arkisto, Helsinki. (KMO)

Karttakokoelma.

Helsingin kaupungin rakennusviraston arkisto, Helsinki (Hkr)

Laine, S. 1995. Helsingin ensimmäisen maailmansodan aikaisten linnoitteiden inventoinnin kohdeluettelo. Access-tietokanta.

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Maanmittauslaitoksen historiallinen kartta-arkisto. Aineisto digitoituna Digitaaliarkistossa. <URL=<http://digi.narc.fi/digi/>>. Katsottu 30.11.2015.

Vanhempi kartta- ja piirroskokoelma (vkp).

Museoviraston arkisto, Helsinki (MV).

Heinäemies, K. & Löfgren, K-E. 1979. Helsingin maa- ja merilinnoitukset, tarkastettu inventointi.

Painetut lähteet

Laaksonen, L. 1980. Ensimmäisen maailmansodan aikaiset linnoitukset Helsingissä. Suojeluluettelo. Helsinki: Museoviraston rakennushistorian osasto.

Lagerstedt, J. 2014. Viaporin maarintama. Helsinki: Helsingin kaupungin museo.

Laine, S. 1996. Ensimmäisen maailmansodan aikainen maalinnoitus Helsingissä. Helsinki: Helsingin kaupungin rakennusvirasto.

LIITTE 1 Kuvaluettelo

Kaikki kuvat on kuvannut John Lagerstedt 26.10.2015

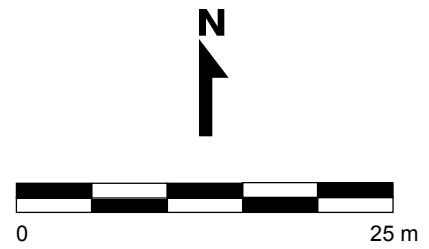
AKDG4532:1	Varustus 1914:35. Kuvan kalliolla on linnoitteita. Kuvattu luoteesta.
AKDG4532:2	Varustus 1914:35. Kuvan kalliolla on linnoitteita. Kuvattu luoteesta.
AKDG4532:3	Varustus 1914:35. Ampumavallin nro 1 jäännös, kuvattu kaakosta.
AKDG4532:4	Varustus 1914:35. Ampumavalli nro 2, Kuvattu kaakosta.
AKDG4532:5	Varustus 1914:35. Ampumavalli nro 2, kuvattu lännestä.
AKDG4532:6	Varustus 1914:35. Ampumavalli nro 3, taustalla valli 4, kuvattu pohjoisesta.
AKDG4532:7	Varustus 1914:35. Ampumavalli nro 3, kuvattu lounaasta.
AKDG4532:8	Varustus 1914:35. Ampumavallin nro 3 pohjoispää, kuvattu luoteesta.
AKDG4532:9	Varustus 1914:35. Ampumavalli nro 3, kuvan keskellä koivujen takana ampumavalli nro 2. Kuvattu etelästä.
AKDG4532:10	Varustus 1914:35. Ampumavalli nro 3, taustalla valli nro 4. Kuvattu pohjoisesta.
AKDG4532:11	Varustus 1914:35. Ampumavalli nro 4. Kuvattu idästä.
AKDG4532:12	Varustus 1914:35. Ampumavallin nro 4 ulkosyrjä. Kuvattu kaakosta.
AKDG4532:13	Varustus 1914:35. Varustukselle johtava tie. Kuvattu luoteesta.
AKDG4532:14	Varustus 1914:35. varustukselle johtava tie. Kuvattu kaakosta.
AKDG4532:15	Varustus 1914:35. Polku varustuksen koillisnurkalla. Kuvattu etelästä.
AKDG4532:16	Varustus 1914:35a. Ampumavalli nro 5. Kuvattu kaakosta.
AKDG4532:17	Varustus 1914:35a. Ampumavalli nro 5. Kuvattu kaakosta.
AKDG4532:18	Varustus 1914:35a. Ampumavalli nro 5. Kuvattu idästä.
AKDG4532:19	Varustus 1914:35a. Ampumavalli nro 5. Kuvattu lounaasta.
AKDG4532:20	Varustus 1914:35a. Ampumavallin nro 6 jäännökset. Kuvattu kaakosta.
AKDG4532:21	Varustus 1914:35b. Ampumavalli nro 7. Kuvattu kaakosta.
AKDG4532:22	Varustus 1914:35b. Ampumavalli nro 7. Kuvattu idästä.
AKDG4532:23	Varustus 1914:35b. Ampumavalli nro 7. Kuvattu idästä.
AKDG4532:24	Varustus 1914:35b. Ampumavalli nro 7. Kuvattu lännestä.

LIITE 2 Karttaluettelo

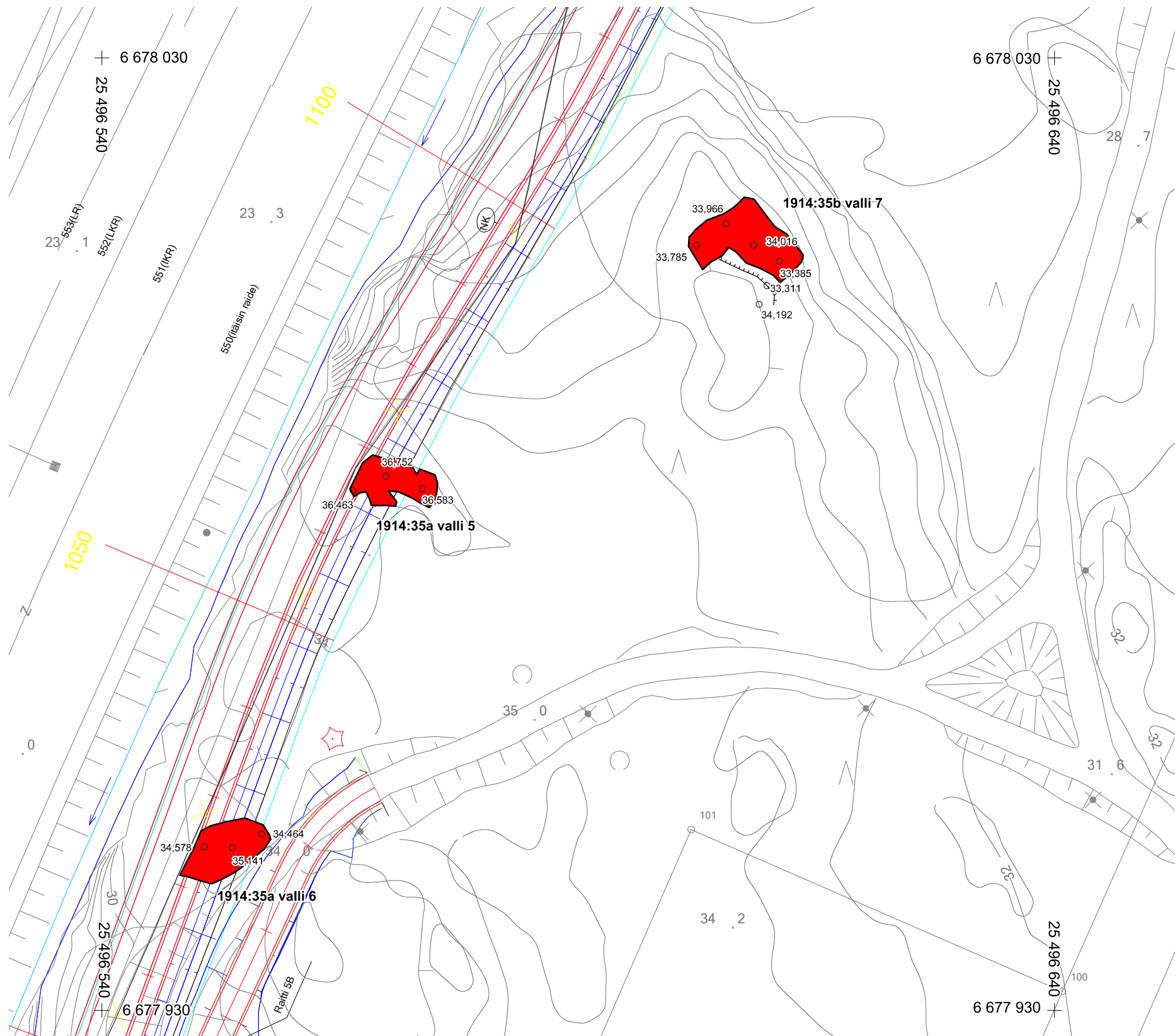
<i>Numero</i>	<i>Kartta</i>	<i>Kohteet</i>	<i>Mittakaava</i>	<i>Tekijä</i>
Kartta 1	Yleiskartta	Redutti 1914:35	mk 1:500	Johanna Seppä
Kartta 2	Yleiskartta	Tukikohta 1914:35a ja 35b	mk 1:500	Johanna Seppä

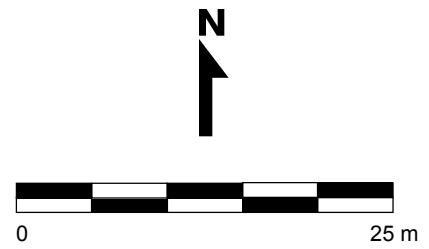
valli
 tie

HELSINKI Käpylän pyöräbaana-alueen 1. maailmansodan varustukset John Lagerstedt 2015		Yleiskartta Varustus 1914:35 mk 1:500 pohjakartta © Helsingin kaupunki Rakennusvirasto	
mitt. Johanna Seppä digit. Johanna Seppä		Koord.: ETRS-GK 25 Korkeus: N2000	kartta 1
MUSEOVIRASTO ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT			

valli
 kallion alareuna

HELSINKI Käpylän pyöräbaana-alueen 1. maailmansodan varustukset John Lagerstedt 2015		Yleiskartta Varustukset 1914:35a ja 35b mk 1:500 pohjakartta © Helsingin kaupunki Rakennusvirasto	
mitt. Johanna Seppä digit. Johanna Seppä		Koord.: ETRS-GK 25 Korkeus: N2000	kartta 2
MUSEOVIRASTO ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT			